

СОФИЙСКИЯТ МЕЖДУНАРОДЕН ЛИТЕРАТУРЕН ФЕСТИВАЛ – ДЕКЕМВРИ 2021

Доц. Дария Карапеткова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Текстът прави преглед на състоялото се през декември 2021 година Девето издание на Софийския международен литературен фестивал, като търси концептуалните нишки на неговата структура и съдържание. Описани са срещите и разговорите с авторите, представени на Фестивала, както и темите на дискусиите, проведени с цел да маркират съществени явления от днешния ден и перспективите, които те чертаят пред всички нас.

Ключови думи: Софийски международен литературен фестивал; програма; автори; тенденции

Деветото издание на Софийския международен литературен фестивал, по традиция организирано от асоциация „Българска книга“, се проведе през декември 2021 г. в изцяло онлайн формат под мотото „Думите имат думата“. Негов програмен директор за първа година беше поетесата и литературовед Амелия Личева, а в екипа участваха Петър Чухов и Мирела Иванова, както и младите асистент-организаторки Лилия Трифонова и Ивана Хиткова. Този път Фестивалът избра да не заложи на определен ясно формулиран фокус или националната литература на конкретна държава, но в структурата му личи концептуален замисъл. Защото в множеството разговори и дискусии сред имената на над стотината участници можеха да са прокарат интересни нишки на сближаване.

Първата и най-очевидна свързваше авторите, носители на Наградата за литература на ЕС, и тя събра Лилия Димковска, Клаудиу Флориан, Маренте де Моор и Кристина Гавран. Част от тези автори вече са добре познати на българската публика и това позволи разговорите с Димковска и Маренте де Моор да се фокусират не само върху издадените у нас техни книги, но и върху настоящите им проекти, впечатленията от влиянието на наградата и дори опита им с българската публика. Маренте де Моор подробно разказа за срещите си в България, при това не куртоазно, а с детайли, издаващи защо и какво е запомнила. А Лилия Димковска и модераторката ѝ Милена Кирова успяха да

поставят и по-общии проблеми, свързани с темите за женското писане, женските идентичности, но и за ангажимента на писателя към преосмислянето на миналото и темите за паметта, вината, загубите и търсенето на смисъл.

Колкото до разговорите с Кристина Гавран и Клаудиу Флориан, те почти изпреварващо представиха на читателите новоизлезлите си на български книги, навлязоха в детайли за творческия процес и света на романите си, като разкриха мащаба на техните личности, интересните им, провокативни биографии, както и европейския ангажимент в творчеството им – общата памет, темата за многоезичието и сложните културни идентичности на днешните глобални хора. Все неща, които бяха достатъчни, за да потвърдят, че неслучайно тези писатели са носители на въпросната награда.

Второ свързващо звено в подбора на чуждите автори беше политическият ангажимент на съвременния интелектуалец в днешния свят. Най-добре на тази тема отговаряха имената на двете големи писателки и интелектуалки Дубравка Угрешич и Ана Бландиана. Фокус на разговора на Амелия Личева с Угрешич бяха най-последните издания на български неин ранен роман „Щефица Цвек в челюстите на живота“, както и късните ѝ есета „Епохата на кожата“ (първата в превод на Русанка Ляпова, втората – на Жела Георгиева, издадени от „Колибри“). Провокативно беше твърдението на Угрешич за новосъздадената женска традиция, която тя определи като експериментираща с различни типове женска идентичност, при това на жени на ръба на карикатурното, като се започне от писателки като Хелън Филдинг и се стигне до Сали Руни. Угрешич постави и въпроса за новите глобални писатели и за ролята на пазара, спря се на ситуацията с критиката и безсилието ѝ пред пазара, както и ролята на днешните читатели, които понякога – отбеляза тя – са по-точни в оценките си от професионалните критици. Нещо повече, ако съдим по „Щефица“, може да се каже, че точно този роман на Угрешич е дал тласък на цяла вълна постфеминистки текстове, които заиграват с проблема за външността и възрастта на жената, иронично видени през призмата на женската невзрачност, наднормено тегло, старомоминство и пр., за да се стигне до любимите напоследък теми за пластичната хирургия, подмладяването, спорта. Иначе казано, отприщват онова, с което сме свикнали днес да се занимават женските списания. И ако доскоро като предшественичка на тази вълна смятахме Филдинг, сега, след появата на романа на Угрешич, спокойно можем да кажем, че това е по-скоро хърватската писателка, която е повлияла включително върху Хелън Филдинг, доколкото „Щефица“ има английски превод, предшестван с няколко години „Дневникът на Бриджит Джоунс“.

Разговорът върху есетата пък се съсредоточи върху темата за другостта, константна в писането на Угрешич, както и върху формирането на плаващите културни идентичности днес, върху загубата на човешко достойнство – състояние, което авторката констатира в съвременната епоха, подвластна

на популизма (религията на невежите и необразованите), както и върху все по-разрастващата се приспособимост към законите на показността и масовизацията, загубата на експертност и вяра в експертното знание за сметка на тихите съпротиви, към които самата Угрешич с поведението и писането си е съпричастна. Специалното отношение на писателката с български корени към нашата страна пролича не само в симпатичните препратки към имена и обстоятелства от настоящето и миналото, с които тя е свързана. Оказа се, че тя познава в детайли и високо цени литературоведските публикации на своята събеседничка, което доведе до удачни и интересни успоредявания.

В срещата с Ана Бландиана, водена от Румяна Л. Станчева, стана дума не само за нейните текстове, застанали на ръба на фантастичното, съноподобното, изобщо сюрреалното – текстове, показващи ни как все още може да се пише литература по-малко фактологична и с повече въображение, а и за големия ѝ проект за осмислянето на тоталитарното наследство. Защото Бландиана е учредителка на Мемориала на жертвите на комунизма в Сигет, създаден по нейна инициатива с нейни собствени средства. Тя поддържа и проект за събиране на живата памет на миналото, защото според нея няма как да се върви напред, ако държавите от бившия социалистически блок не осмислят комунизма като другото лице на тоталитаризма, наред с фашизма, както би се изразил Цветан Тодоров. Разговорът беше една от плодотворните срещи между автор и преводач, на които Фестивалът заложи в това свое издание, тъй като Р. Л. Станчева е превела голяма част от книгите на Бландиана, публикувани у нас. Същите интелектуални и емоционални срещи се осъществиха между Велина Минкова и Давид Гросман, Наоми Киш и Светла Кюсева, Маренте де Моор и Анета Данчева, Елвира Семинара и Дария Карапеткова.

В разговора на Надежда Московска с една от големите нидерландски писателки Кони Палмен стана дума за предизвикателствата пред това да се трансформират биографиите във фикция, както и за смелостта да се застане на страната на Тед Хюз и да се покаже една различна от образа на икона Силвия Плат. Казваме смелост, защото общественото мнение осъжда Хюз, вини го дори за самоубийството на Плат и Палмен в „Ти го каза“ се опитва да върне някаква справедливост на трактовките, да защити паметта, да остави творчеството само да говори.

Третата нишка, която можем да очертаем, е на автори, които са съществени имена в собствените си литератури, но тепърва ще се налагат в България. Такива са авторът на „Петрови в грипа и около него“ Алексей Салников, унгарката Наоми Киш, както и голямата британска поетеса Фиона Сампсън, известна у нас на малцина както с поезията си, така и с проникновените си статии в „Гардиън“.

Салников, който в писането си проявява вкус към абсурда и има много специфично чувство за хумор, което прави текстовете му разпознаваеми, се

оказа един изключително съдържан събеседник, който очевидно цени повече мълчанието от говоренето за себе си, но въпреки това водещата на разговора Гертана Димитрова (негов издател в България) умело успя да го предразположи към много интересни коментари за съвременната руска ситуация, за разбирането му кое е голяма литература, и към това да провокира слушателите си с оценката, че Набоков не е автор на големи руски романи.

Наоми Киш пък се вписа в авторите, разсъждаващи за миналото, но и за бъдещето на Европа, при това през жанра на репортажа, развит в страните от Централна и Източна Европа, но познат у нас по-скоро чрез преводи.

Фиона Сампсън успя да покаже защо е авторитет не само в поезията, но и в критиката, като демонстрира широта на погледа, фини наблюдения върху поезията и умение да говори достъпно за високи теми. Последното вероятно ще насърчи повече читатели да посегнат към преведената ѝ на български книга „Колсхил“ (прев. Цветанка Еленкова, изд. „Смол Стейшънс Прес“).

На този фестивал поезията изобщо беше един от важните стълбове, защото тя повече от всички други жанрове се нуждае от внимание, популяризиране и дори работа с читателите. Те имаха възможност да чуят стихове, както и да влязат в дебрите на въображението, на спомените, на аналитичните самокоментари на новите им стихове и дори на самопризнанията на поети като Александър Шурбанов, Цочо Бояджиев, Рада Александрова, Аксиния Михайлова, Илко Димитров, Георги Борисов, нещо модерирани от Силвия Чолева, Бойко Ламбовски, Биляна Курташева, Иван Христов.

Естествено, свързващо звено в срещите с българските писатели беше да са издали книга в рамките на 2021. При това значима книга, оценена от критиката, събудила читателски интерес, породила дискусии. В този смисъл, на Фестивала нямаше случайни имена, но за сметка на това имаше автори от всички поколения, което издаваше детайлното прецизиране на подбора. И като се има предвид големият интерес към събитията, можем да кажем, че Фестивалът, от една страна, обслужи „лакомите“ читатели, които вече бяха изчели книгите на своите любими писатели като Георги Господинов, Захари Карабашлиев, Алек Попов, но и получаваха възможност да се запознаят с направилите впечатление, но все още ненабрали популярност Добромир Байчев, Невена Митрополитска или Светлана Георгиева, да кажем. Интересни бяха и сговарянията на авторки като Елена Алексиева, Албена Стамболова и Антония Апостолова или Катерина Хапсали, Деметра Дулева, Светлана Георгиева и Деляна Манева. В разговорите се включиха още Йоанна Елми, чийто роман заедно с този на Деляна Манева беше определен като най-впечатляващ дебют; Митко Новков разговаря за т.нар. театрални хора в литературата с Александър Секулов и Анна Топалджикова; Мирела Иванова се среща с художника Веселин Праматаров – автор на графичната новела „На конци 1968. Една действителна история“. В самостоятелни разговори

се изявяват Георги Тенев заедно с Елена Алексиева, както и Тони Николов, който представя документалната си книга „Спомнена София“ заедно с Теодора Димова и Михаил Неделчев.

Своеобразна нишка минава и през дискусиите, които наблягат на най-актуалните проблеми в съвременната културна ситуация. В дискусиата, озаглавена „Кой има право да превежда?“, разговарям с изследователи на превода, преводачи, културолози, за да очертаем границата между желанието и експертността, между намеренията и образоваността, между професионалните критерии и подчиняването на законите на „кенсъл културата“ и политическата коректност. Разговорът засяга ситуацията в САЩ, Европа, България, като изводът е, че все още като че ли експертността печели битката, но тази битка не е гарантирана и е нужно да се внимава и да се говори превантивно.

В дискусиата за критиката и мястото ѝ днес разговорът завива в посока училищните програми, достъпността на литературните анализи, ролята на учителите, но и препрочитането на класиката, както и дали професионалните критици трябва да пишат за автори като Мария Лалева и да се опитват да обяснят на феновете ѝ на какво се дължат резервите им към нейните книги.

Важни бяха и дискусиите, в които се обсъждаха онлайн присъствието на литературата и критиката и границите за популяризиране, изобщо – достигането до нови публики и нов тип авторство („Онлайн литература, подкастове, букстаграмъри“ с модератор Темз Арабаджиева), както и обръщането към жанра на биографиите с оглед констатирания интерес към личността на творците („Автобиографиите и биографичното писане“ с модератор Силвия Недкова). Спокойно можем да кажем, че в началото на XXI в. има едно ново възраждане на позитивистките нагласи, доколкото нашето време може би по-малко се интересува от текста и повече от всичко, което можем да научим за автора, неговите страсти, хобита и дори визуални пристрастия.

И накрая, Фестивалът представи и важни културни продукти – конкурса „Петя Дубарова“, направеното от фондация „Прочети София“, проектите на Къщата за литература и превод, младата българска поезия в лицето на дебютантите през годината. А на финала станахме свидетели на една запомняща се вечер в памет на Федя Филкова, на която Мирела Иванова и Теодора Димова разказаха спомени за поетесата, а Параскева Джукелова прочете емблематични стихотворения от тази тиха, но и раздираща с образността и силата на внушенията си, поезия.

Фестивалът протече изцяло онлайн, което, разбира се, отне възможността за вълнението от разговорите и срещите лице в лице, но пък осигури публика, с каквато никое живо събитие от този род не беше свикнало. Всяка от срещите имаше по около хиляда преглеждания средно, както и много зрители в реално време. Цифрите недвусмислено говорят, че въпреки съпротивата към онлайн

форматите, ако искаме да разширяваме публиката на литературните събития, стриймингът трябва да остане тяхна съпътстваща платформа.

THE SOFIA INTERNATIONAL LITERARY FESTIVAL – DECEMBER 2021

Abstract. The text offers a review of the 9th edition of the Sofia International Literary Festival which took place in December 2021, trying to discover the conceptual threads that determine its structure and contents. It describes the meetings and the conversations with the participants at the festival, as well as the subjects of the discussions which were aimed to analyse some significant phenomena from the present days and also the perspectives they develop for all of us.

Keywords: Sofia International Literary Festival; program; authors; trends

✉ **Dr. Daria Karapetkova, Assoc. Prof.**

<https://orcid.org/0000-0003-1272-5060>

Sofia University

15, Tsar Osvoboditel,

Sofia, Bulgaria

E-mail: d.karapetkova@uni-sofia.bg